

Fogh dæmoniserer historien

Af HANS KIRCHHOFF

Statsministeren gerådede i august ud i groft misbrug af besættelsestidens historie – en historiker, der ellers har forsvaret modstandsbevægelsen, tager til genmæle

Kronik

Som en foreløbig kulmination på nymoralismens korstog i forhold til besættelsestiden fik vi i år stats- og kulturministerens taler og skrivelser i forbindelse med den 29. august. De to ministre hylder modstandsbevægelsen som den der reddede Danmarks ære og gjorde os til allieret. Det er der – som nævnt i min kronik første del, bragt i går – ikke noget nyt i. En sådan hyldest har været fast inventar i efterkrigstiden, når politikerne holdt festtalen den 29. august eller nedlagde kranse den 4. maj. Det nye var for det første den ubetingede afvisning af samarbejdspolitikken som et moralsk svigt, og for det andet den direkte sammenkædning af modstandskampen med den nye aktivistiske udenrigspolitik og krigen i Irak.

Brian Mikkelsen hylder den konservative Christmas Møller som den eneste mand i regeringen af mod. Hvis man udskifter ordet »mod« med »protest«, er jeg ikke så uenig. Men kulturministeren glemmer ganske at Christmas førte samarbejdspolitik som alle de andre ministre i 1940. Han opfordrede de danske entreprenører til at bygge for værnemagten (for at undgå at tyske arbejdere kom til Danmark), og han godtog Scavenius' erklæring den 8. juli, om »de store tyske sejre, der har slået verden med beundring«. Han gjorde det med ulyst. Men han gjorde det, fordi han følte sig tvunget dertil! – Og her er vi just ved samarbejdspolitikens store psykologiske dilemma. Christmas Møller drog konsekvenserne heraf, da han som hjemvendt udenrigsminister fra London i befrielsessommeren 1945 kom med de besindige, men højst ubelejligede ord : »Vi er alle under anklage!«

Jeg havde gerne set statsministeren forklare, hvorfor Venstre sammen med de radikale stod modstandsånden og modstandsbevægelsen fjernest. Og hvorfor partiet i 1940 benyttede besættelsen til at banke arbejderklassen tilbage til 20'erne, med de markante ord, at hvis ikke fagforeningerne makkede ret, kunne de få nazisterne. Netop faren for et nazistisk kup var i 1940/41 en hoveddrivkraft bag samarbejdspolitikens nødvendighed. Men det hører vi intet om i de to ministres historiefortælling. Statsministeren brugte en del af sin 29. august-tale til at hylde den danske flåde for dens største sejr i nyere tid, da man hev bundpropperne ud. Men det var ikke flådens sænkning der væltede regeringen Scavenius og samarbejdspolitikken – det gjorde augustoprøret. Og augustoprøret er ikke nævnt med ét ord. Her taler statsministeren i stedet med sordin om befolkningens »voksende utilfredshed«, så undgår man at nævne de store strejker, der var organiseret og ledet af kommunisterne, og de blodige massedemonstrationer i gaderne, anført af unge, som dem vi ser kaste sten i Mellemøsten i dag. Augustoprøret er på mange måder et ubekvent stykke danmarkshistorie. For det er det nærmeste, vi i den nyeste historie kommer en borgerkrigstilstand, så oprøret er vanskeligt at indpasse i den nationale konsensus – uanset hvor meget man så måtte elske modstandsbevægelsen!

Det er ikke helt rigtigt, når jeg siger at Fogh Rasmussen ikke nævner augustoprøret, for han omtaler sabotagen, der var en del af det. Det sker med stor hyldest til sabotørerne i sommeren 1943 – som helt overvejende var kommunister, altså den tids terrorister. Og spørgsmålet om hvor terroristen holdt op og frihedskæmperen begyndte, var ligeså vanskeligt at besvare den gang som det er i dag. Sabotage-pionerer var gamle Spaniskæmpere. Så statsminister Buhl vidste godt hvad han gjorde, da han holdt sin berømte eller berygtede radiotale imod sabotagen i september 1942 og opfordrede

befolkningen til at stikke sabotørerne.

I dag har vi vænnet os til at se sabotagen som det legitime våben i den svages hænder overfor den stærke – hvis vi altså holder med den svage. Men endnu under den første og længste del af besættelsen var sabotage et revolutionært våben, som også borgerlige modstandsfolk frygtede i kommunismens hænder.

Det officielle Danmarks kampagne mod sabotagen i sommeren 1943 manglede ikke rationalitet: At sabotagen betød tab af danske arbejdspladser, og i værste fald tab af danskeres liv, at den kun var nålestik og uden betydning for den tyske krigsmaskine, og at den var udansk, fordi den blev udført af folk, der havde parkeret deres loyalitet enten hos imperialisterne i London eller hos bolsjevikkerne i Moskva. Sidst og vigtigst kunne sabotage føre til fredsbesættelsens fald med indførelse af et tysk militærdiktatur eller et parti- eller SS-styre i stil med det brutale regimente, der herskede i Norge. Agitationen ramte her et centralt moralsk problem i al modstand i Europa, nemlig risikoen for at modstandskampen fremprovokerede tysk terror og represalier over en uskyldig befolkning.

Når vi taler om samarbejdspolitik, er det vigtigt at erindre at alle besatte lande i Hitlers Europa kollaborerede med besættelsesmagten – også det krigsførende Norge med de såkaldte rene linjer. Og fokuserer vi på de ansvarlige statsmænd, var det ingen givet bare at slippe tøjlerner og kaste los. For det ville betyde sammenbrud af alle livsvigtige samfundsfunktions og føre til kaos, hunger og død. Det er også vigtigt at fastholde forskellen på årene 1940-41 og 1942-43. I de første år af krigen, hvor værnemagten syntes uovervindelig, måtte man regne med en generations lang besættelse, som den sønderjyderne havde levet under fra 1864 til 1920. Det var i disse år at man forsøgte sig med en aktiv kollaboration, der primært sigtede på at overleve politisk og nationalt ved at tilpasse sig økonomisk. Men bestandigt med politikerne som den fodslæbende part over for teknokrater og bureaukrater i ministerierne. Det er den politik der i dag kaldes naiv, men som i 1940/41 syntes et realistisk bud på Danmarks fremtid som en provins i det nazistiske imperium. Kun de mest forhædede anglofiler kunne tro på at England ville sejre til sidst. Endelig er det vigtigt at fastholde at modstand ikke var noget alternativ til kollaborationen i de første besættelsesår. Modstand må bygge på troen på at den illegale kamp kan nytte. Og en sådan tro fandtes ikke i de år hvor »de tyske sejre slog verden med forbavselse og beundring«. Vi glemmer alt for ofte at vi skal helt frem til 1943, før de europæiske modstandsbevægelser brød igennem, nemlig på det tidspunkt efter Stalingrad-slaget, da det stod klart at Tyskland ikke kunne vinde. Først da var mentaliteten og mændene og våbnene på plads, og først da var dele af opinionen indstillet på at acceptere de ofre, som en modstandskamp ville kræve.

Statsministeren kalder samarbejdspolitikken for umoralsk og taler om et svigt. Sådan lød det også fra den illegale presse: Samarbejdspolitikken var egoistisk og materialistisk, modstanden var solidarisk og idealistisk. Mogens Fog sagde det, da han skrev til Christmas Møller i London efter den store københavnske folkestrejke i 1944 : Politikerne kender kun ordet at »skåne« mens vi kender begrebet at »ofre«. Men er det mindre moralsk at ville beskytte demokratiske institutioner imod en nazificering, som den vi ser i Norge – eller at ville forsvare økonomien mod udplyndring og ødelæggelse – eller at ville beskytte befolkningen imod hungerdeportationer – det kan jeg egentlig ikke se. Og i denne forbindelse er det nok en tanke værd at modstandsbevægelsens pionerer, og her taler vi om perioden op til august 1943, rekrutteredes fra DKP, fra Dansk Samling og fra KU, altså de kredse der i 30'erne havde bekæmpet det parlamentariske demokrati, og hvis loyalitet over for parolen om ro-og-orden derfor var lavest. Vi bemærker også at samarbejdslinjen blev støttet af hele næringslivet, af arbejder- og arbejdsgiverorganisationerne, af kirken og pressen. Politikernes, embedsmændenes og institutionernes rolle bar præg af det, sociologen Max Weber har kaldt ansvarsetikken over for modstandens sindelagsetik. De første havde ansvaret for millioners liv

og velfærd, de sidstnævnte alene for sig selv. Det var alt andet lige længere fra politimesteren og fagforeningsfunktionæren til modstanden end fra maskinarbejderen og skolelæreren. Ikke tilfældigt heller at Frihedsrådet store del bestod af professorer og intellektuelle! Er ansvarsetikken mindre lødig end sindelagsetikken? Det tror jeg ikke nogen vil hævde. Scavenius talte om at han ikke ville spille »fandango« med landets skæbne. Måske er hans navn i dag for kompromitteret til at disse ord gør indtryk. Men ingen vil vel i dag betvivle, at det var ærligt ment.

Nu skal dette jo ikke udvikle sig til et skønmaleri af samarbejdspolitikken, for det kostede ofre at Danmark kom igennem verdenskrigen som det mindst ødelagte af alle lande, ofre som vi stadig slås med i dag. Jeg kan derfor af et fuldt hjerte tilslutte mig hyldesten til modstandsbevægelsen for at have brudt statsegoisme og stillet sig solidarisk med den antinazistiske kamp. Det kan bare ikke ske ved at dæmonisere samarbejdslinjen. Det er for let og for billigt og det er – uhistorisk.

*Dette er anden del af Hans Kirchhoffs dobbeltkronik om brug og misbrug af besættelsestidens historie. Den første del blev bragt i gårsdagens avis

*Hans Kirchhoff er historiker, dr. phil. og fra 1. november pensioneret fra en stilling som lektor ved Københavns Universitet